

25 januari 1956

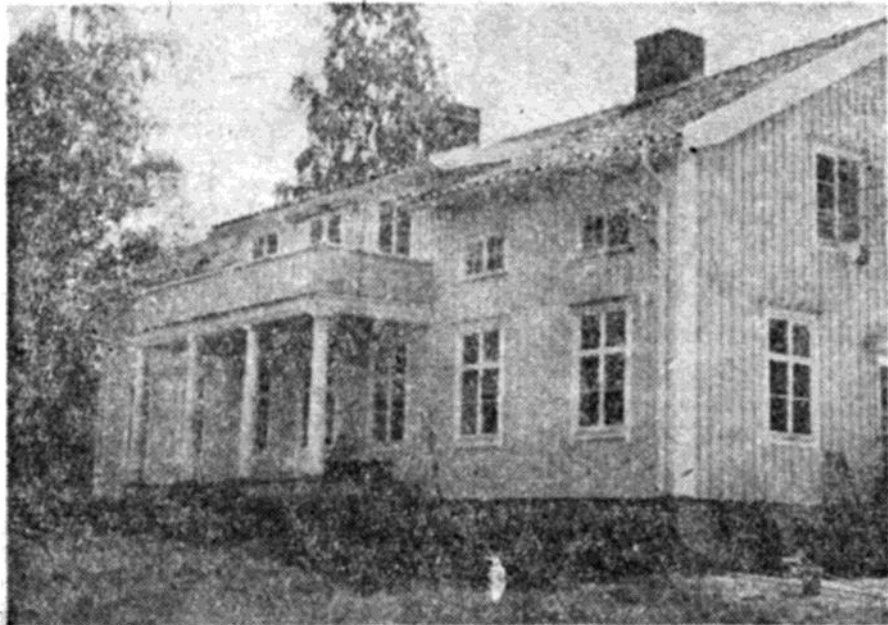
V Ä R M L Ä N D S K A H E R R G Å R D A R

Brukspatron John Mitander byggde upp Bogens församling

I en av Värmlands ogästvänligaste trakter uppfördes 1840 Mitandersfors herrgård i anslutning till det påföljande år anlagda bruket med samma namn. Vid tiden för brukets anläggning var Bogen en mycket vanlottad bygd. Några körvägar fanns inte, utan endast en gångstig, eller rättare ridstig ledde från Fredros i Gunnarskog upp till den giest befolkade finnbygden, som då hörde till Gunnarskog socken. Finnarna här hade sålunda drygt tre mil till kyrka och kyrkogård och man kan förstå att isoleringen gjorde denna bygd till en rent gudsförgäten sådan. Anläggningen av bruket och herrgården hälsades därför med stor glädje och året 1840 markerar en vändpunkt i bygdens liv.

Anledningen till att ett järnbruk anlades i denna verkliga obygd, var närmast de relativt goda förbindelserna mellan Bogen och Norge, där avsättningsmöjligheter fanns för ett bruks produkter. Vidare fanns här ett forsfall, som ännu ej utnyttjats och god tillgång på skog. Det fanns vid denna tid inte många forsfall i Värmland, där icke en hammare eller spiksmedja hade lagt beslag på vattenkraften. Tillgång till arbetsfolk fanns här också och med den tidens få arbetsmöjligheter i avlägsna orter, menade anläggaren, att det inte skulle bli något oöverkomligt vad vägbyggen beträffade.

Anläggaren av Mitandersfors och herrgårdens byggherre är brukspatronen John Mitander, tillhörande en mycket driftig och oegennyttig släkt, som haft en stor betydelse för Värmland. Släkten kom hit med Jonas Mitander, född 1722, som slog sig ned i Filipstad och var handlande och rådmän där. Eljest bodde släktens förste kände stamfader, Nils Lars-

MITANDERSFORS

son, häradsdomare och betrodd man, i Blidsbergs socken. Hans son Lars Niklas blev präst och antog namnet Mitander. Jonas Mitanders son Nils Mitander, född 1767 och död 1841 blev genom arbetsamhet och klok omtanke en förmögen man, anförtroddes i Filipstad både länsmans- och nämndemanssysslor, blev rådmän liksom fadern och var fullmäktig för Filipstad, Kristinehamn och Nora vid fyra riksdagar. Som handlande i Filipstad köpte han 1812 Alkvetterns stora egenhet, Bjurtjärns gård, Kalhyttan och en del andra egendomar. Han har med orätt utpekats som förebilden till "den elake brukspatronen Sintram" i Gösta Berlings saga.

Med sin hustru Anna Margareta Sundberg hade han bl.a. sonen Jonas Erik, skrev sig sedan John, född 1 aug. 1799 och död 19 sept. 1861, som bl.a. blev ägare till Fredros bruk i Gunnarskog efter fadern. Han är anläggaren av Mitandersfors bruk med en tillverkning på 1850-talet av drygt 1.200 skeppund stångjärn och betydande

kvantiteter manufaktur.

Man kan utan överdrift säga att brukspatron John Mitander även "byggde" upp Bogens församling. Samma år bruket anlades anslog riksdagen på ansökan medel till bildande av kapellförsamlingar inom Finnskogarna, nämligen Bogen och Lekvattnet samt till inköp av boställe åt predikanten 1.000 riksdaler samt 800 riksdaler samma mynt till avlöning åt densamma. Till boställe skänkte Mitander hemmanet Lilla Bogen, finntorpet Löckan till klockargård och skolhus och 13 sept. 1846 invigdes av prosten Gagner i Arvika en begravningsplats. Vid samma tid anlade Mitander den första kärrvägen upp till Bogen, två mil lång. Före 1850 fanns häruppe inga kärror, utan liken fick klövjas ned till kyrkogården i Gunnarskog. En humoristisk gamling berättade en gång om detta på följande vis: "Man väntade tills det blev två lik för att kunna klövja. Men om det inte blev två lik inom året, så tog man den lickersta i socknen och hängde på klövjan, vilket han

nu var dö eller inte". Och på tal om den nya vägen säger en notis i denna tidning för 1856 bl.a.: "... finnarna kan nu på en dag på axel (alltså kärraxel) hemforsla förnödenheter, vartill förut med klövjning åtgick 5 dagar."

Brukspatron John Mitander avled som ovan antytts 1861. Han torde inte ha bott så ofta på herrgården, utan där bodde hans förvaltare. Den förste förvaltaren var Christian Sandström, född i Stockholm 10 jan. 1811. Han och hans hustru Kerstin Gustafsson skänkte 1856 en mässkrud till Bogens kyrka.

Förvaltare Sandström flyttade 1852 till Kongsvinger och som förvaltare tjänstgjorde här en kort tid Johan Oscar Sundström, född 1826, vilken i oktober 1854 tillträdde befattningen som inspektor vid Charlottenbergs bruk. Vid denna tid, närmare bestämt 1854, sålde John Mitander sitt bruk i Bogen jämte herrgården till den norske storjobbaren John Collet Bredesen, som hade börjat lägga sig till med åtskilliga bruk och egendomar på svensk sida. Charlottenbergs bruk hade han köpt 1853, 1857 köpte han 4/10 i Eda Glasbruk, Tunadals såg vid Sundsvall m. fl. industrier, men 1865 kom katastrofen och Bredesens

konkurs. Den historien har den norske förf. Jonas Lie skildrat i sin roman "En Malström". Bredesens historia och affärer i Värmland har för övrigt fått sin ypperliga skildring i Wilhelm Törnbloms förtjänstfulla arbete "Berättelsen om Charlottenbergs bruk". Mitander fick för bruket i Bogen jämte herrgården samt bruket Bedafors i Norge 110.000 riksdaler enligt notis i Nya Werm-lands Tidningen 29 mars 1854.

Under dessa affärer återkom bruksförvaltare Sundström, som varit bokhållare hos Collet-Bredesen och nu som ägare till Mitandersfors och Bedafors, sedan han av sin principal köpt dessa båda bruk för 170.000 kr. enligt notis i Christinehamns Allehanda. Bredesen hade alltså tjänat 60.000 riksdaler på den affären. I sin tur sålde Sundström till Axel Christoffer Jungmarker, född 1795 och död på Mitandersfors 1872.

Ännu en norrman skulle komma att äga Mitandersfors, nämligen grosserer P. V. V. Kildal i Kristiania, som staden då hette. Han blev ägare efter Jungmarker på 1870-talet och hans sterbhus ägde bruket och herrgården med H. Synnestvedt som disponent ännu vid 1890-talets slut. Men redan

1873—74 nedlades järnbruken och ersattes av såg och kvarn.

Det norska bolaget Lier, Varald & Bogen blev sedan ägare och byggde kraftstationen. Bolagets förvaltare A. H. Öktner bodde i herrgården, som lustigt nog har en väderflöjel med initialerna "T E" och årtalet 1827. De betyda "Tomas Engelhart", en norrman, som bodde i Lier.

Sedan Billerudsbolaget förvärvat Mitandersfors har detta bolags revirförvaltare och forstmästare residerat i herrgården. När brukspatron John Mitander byggde denna 1840 blev det givetvis inte en herrgård av stora mått som t.ex. Alkvettern, men det blev en av det allra förnämligaste slaget. Den kärva, storvulna naturen i landskapet går alldeles inpå knutarna, men åt den norska sidan öppnar sig ett tjusande vatten, som lättar tyngden. Manbyggnadens stilfulla arkitektur och inredning har liksom de bastanta och vackert knuttimrade ekonomibyggnaderna pietetsfullt renoverats under Billerudsbolagets hägn och för närvarande bebos herrgården av forstmästare Fogelström och hans familj, som värdigt uppehåller de traditioner, som höra samman med en värmländsk herrgård.

L. B.